

Universiteit Utrecht
Master psychologie Kind- en Jeugdpsychologie

THESIS

Invloed van modeling door ouders op de vijandige attributiestijl van kleuters.

Pauline Bakkenhoven (3674487)

6 juli 2015

Anouk van Dijk

Sander Thomaes

Abstract

This research examined if modeling by parents can explain the relation between the hostile attribution bias of parents and children. A hostile attribution bias is the tendency to interpret intentions from others negatively. Expected was that modeling of a hostile attribution bias by parents would lead to an increase in the hostile attribution bias of the child. The participants (N=109) were 4- to 7-year-old children and one of their parents. The hostile attribution bias of the child and modeling from parent are both measured by direct observation with use of a picture book with ambiguous situations. The results showed that a low score on modeling of a hostile attribution bias by parents has an effect on the hostile attribution bias of the child. However, a high score of hostile attribution bias does not have such an effect. In summary, the score of hostile attribution bias has influence on the score of the hostile attribution of the child.

Keywords: modeling, hostile attribution bias, children, parents

Samenvatting

In dit onderzoek werd gekeken of modeling door ouders een verklaring is voor de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind. Een vijandige attributiestijl is de neiging om intenties van anderen negatief te interpreteren. Er werd verwacht dat modeling van een vijandige attributiestijl door ouders leidt tot een toename van de mate van een vijandige attributiestijl bij het kind. De deelnemers van het onderzoek (N=109) waren kinderen van vier tot zeven jaar samen met één ouder. De vijandige attributiestijl van het kind en het modelgedrag van de ouder werd gemeten aan de hand van directe observaties waarbij gebruik gemaakt werd van een prentenboek met ambigue situaties. Uit de resultaten blijkt dat een lage mate van vijandig modelgedrag van ouders effect heeft op de vijandige attributiestijl van het kind en een hoge mate van een vijandige attributiestijl niet. Kortom de mate van vijandig modelgedrag door ouders heeft invloed op de vijandige attributiestijl van het kind.

Zoekwoorden: modeling, vijandige attributiestijl, kleuters, ouders

Agressief gedrag vormt een groot probleem binnen de samenleving. Onderzoek van Scholte & van der Ploeg (2006, zoals geciteerd in van der Ploeg, 2014) wijst uit dat ongeveer 5% van de leerlingen in Nederland reden tot zorg geeft vanwege hun fysieke agressieve gedragingen. Het huidige onderzoek probeert een verklaring te vinden voor het ontwikkelen van agressie om interventies te kunnen ontwikkelen.

Een mogelijke verklaring voor het ontwikkelen van agressie is een vijandige attributiestijl. Zo blijkt uit meta-analyse van Orobio de Castro en collega's (2002) dat agressief gedrag positief samenhangt met een vijandige attributiestijl. Een vijandige attributiestijl is de neiging die iemand heeft om de bedoelingen van een ander (protagonist), in verschillende situaties die een negatieve uitkomst hebben, te attribueren als vijandig. Een voorbeeld van een ambigue situatie is wanneer Laura en Kim aan het schilderen zijn aan tafel en Kim de verfpot omstoot waardoor de verf op Laura haar schilderij komt. Het omstoten kan worden geïnterpreteerd als expres: Kim was jaloers en wilde het schilderij verpesten, of als per ongeluk: Kim had het potje niet zien staan. Wanneer interventies ontwikkeld worden om agressief gedrag te verminderen, zullen deze interventies gericht moeten worden op het verminderen van een vijandige attributiestijl. Hiervoor is het belangrijk te weten hoe een vijandige attributiestijl zich ontwikkelt.

Volgens het model van Dodge (2006) wordt de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl beïnvloed door verschillende socialisatieprocessen zoals: gehechtheid, modeling, cultuur, fysiek misbruik en ervaringen met succes/falen. In dit onderzoek wordt gericht op modeling door ouders en niet op de andere aspecten uit het model van Dodge. Volgens de Sociale Leertheorie van Bandura (1977) leren kinderen gedragingen niet alleen doordat ze gestraft of beloond worden, maar ook door gedragingen van anderen te observeren, imiteren en internaliseren (modeling). Modeling zou ook kunnen werken bij het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl. Ouders kunnen een vijandige attributiestijl voordoen (modelgedrag) aan hun kinderen die deze attributiestijl internaliseren. In dit onderzoek wordt dan ook gekeken naar de invloed van vijandig modelgedrag door ouders. Ten eerste omdat er op het gebied van modeling nog weinig onderzoek is gedaan en ten tweede om in de toekomst ouders handvatten te geven bij de opvoeding. Uit onderzoek van Bot et al. (2013) blijkt dat 17% van de ouders van kinderen van 0 tot 18 jaar zich incompetent voelt als opvoeder. Uit een onderzoek van Zeijl, Crone, Wiefferink, Keuzenkamp en Reijneveld (2005) blijkt dat 6% van de ouders met een kind in de basisschoollleeftijd zich veel zorgen maakt maken over de ontwikkeling en de opvoeding van hun kind. Ouders hebben vaak het gevoel dat ze niet weten wat ze voor hun kind moeten doen in verschillende opvoedsituaties. Daarom wordt er in dit

onderzoek gekeken naar de invloed van ouders op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl van hun kind om concrete handvatten te geven. Hierbij richt dit onderzoek zich op jonge kinderen, omdat ouders vaak intensief contact met hun kind hebben waardoor ze veel invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling.

Er is nog weinig bekend over de relatie tussen modeling en het ontwikkelen van een vijandige attributiestijl door het kind. Wel zijn er onderzoeken gedaan naar de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind. Verschillende onderzoeken vonden een samenhang waaronder het onderzoek van MacBrayer, Milich, en Hundley (2003). Ze deden onderzoek naar de overeenkomst tussen de attributiestijl van de moeder met dat van haar kind. Hierbij werden aan zowel moeder als kind gevraagd ambigue situaties te interpreteren. Uit het onderzoek bleek dat er een samenhang is tussen de attributiestijl van de moeder en de attributiestijl van het kind. Bij het longitudinaal onderzoek van Healy, Murray, Cooper, Hughes en Halligan (2015) werd onderzocht of de vijandige attributiestijl van ouders de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl van het kind beïnvloedt. De vijandige attributiestijl van ouders en kind werden gemeten wanneer het kind 18 maanden en 5 jaar was. Er bleek een directe invloed te zijn van de vijandige attributiestijl van de ouder bij 18 maanden op de ontwikkeling van een vijandige attributiestijl door het kind op 5 jarige leeftijd. Ook Mackinnon-Lewis, Lamb, Hattie en Baradaran (2001) deden een longitudinaal onderzoek naar de samenhang tussen de attributiestijl van moeder en zoon. Tijdens twee meetmomenten, waartussen 12-15 maanden zaten, werd de attributiestijl van moeder en zoon gemeten. Hierbij kregen moeder en zoon verschillende situaties te zien waarbij de intentie van de protagonist ambigu was. Er werd een samenhang gevonden tussen attributiestijl van kind en ouder op beide meetmomenten. Kortom, uit bovenstaande onderzoeken blijkt er samenhang te zijn tussen de vijandige attributiestijl van ouder en de vijandige attributiestijl van het kind.

Deze samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind wordt echter niet altijd gevonden. In onderzoek door Nelson, Mitchell en Yang (2008) werd onderzocht of de attributiestijl van ouders de attributiestijl van het kind kan voorspellen. Om de attributiestijl te meten werd gebruik gemaakt van ambigue situaties. Na elke ambigue situatie werd gevraagd of de protagonist gemeen wilde doen of niet. In dit onderzoek werd er wel een samenhang gevonden tussen de attributiestijl van moeder en kind, maar geen samenhang gevonden tussen vader en kind. Ook in het onderzoek van Halligan, Cooper, Healy en Murray (2007) werd gekeken naar de samenhang tussen de attributiestijl van zowel vader als moeder en de attributiestijl van het kind. Uit dit onderzoek bleek er geen samenhang te zijn tussen de attributiestijl van het kind en de attributiestijl van de ouder, zowel bij vaders als moeders.

Kortom, uit de literatuur komen tegenstrijdige onderzoeksresultaten over de samenhang tussen de attributiestijl van ouders en de attributiestijl van het kind.

In de onderzoeken werd alleen gekeken naar de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind als ondersteuning voor het effect van modeling. Hoewel modeling mogelijk een verklaring is voor dit verband is hier nog onvoldoende wetenschappelijk bewijs voor. De aan- of afwezigheid van de samenhang kan ook verklaard worden door bijvoorbeeld geloof of sociaal economische status. Wanneer ouder en kind dezelfde sociaal economische status hebben zijn er veel overeenkomsten in de omgeving, die ook voor de samenhang kunnen zorgen. Zo wonen ze in dezelfde omgeving waardoor ze dezelfde situaties meemaken en hiermee om leren gaan. Ze hebben dezelfde mensen waarmee ze omgaan die ieder ook hun mening en standpunten overbrengen. Daarom is het belangrijk om op een directe manier het effect van modeling op de vijandige attributiestijl te onderzoeken.

Er is nog geen onderzoek gedaan naar het effect van modeling op het ontwikkelen van een attributiestijl op een directe manier, maar wel naar het effect van modeling op een ander aspect van de sociale cognitie van het kind. Zo keken Barrett, Rapee, Dadds en Ryan (1996) in hun onderzoek naar de invloed van familiediscussies op de acties die kinderen plannen als reactie (responsgeneratie) binnen een ambigue situatie bij angstige, agressieve en niet klinische kinderen. Ouders en kind werden los van elkaar gevraagd om hun responsgeneratie te vertellen. Vervolgens gingen ze met elkaar in discussie over hun responsgeneratie en moest het kind het definitieve antwoord geven. Uit het onderzoek bleek dat familiediscussies ervoor zorgen dat agressieve kinderen agressievere responsgeneratie hebben in ambigue situaties. Kortom, binnen dit onderzoek waar modeling op een directe manier is onderzocht blijkt dat modeling invloed heeft op de responsgeneratie binnen ambigue situaties door agressieve kinderen.

Hoewel deze onderzoeken gericht zijn op agressief gedrag en niet direct gaan over een vijandige attributiestijl geeft het wel aan dat modeling van invloed is op de ontwikkeling van het kind. De hypothese die tijdens dit onderzoek centraal staat is dat modeling van een vijandige attributiestijl door ouders leidt tot het ontwikkelen van een hogere mate van vijandige attributiestijl bij het kind.

Bij deze eerste hypothese wordt er gekeken naar het effect van modeling binnen één context, namelijk voorlezen. Om te kijken of het effect van modeling ook binnen het dagelijks leven zichtbaar is, wordt er getoetst of de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind beïnvloed wordt door de frequentie van modeling. De frequentie van aanbod is immers belangrijk bij leren. Wanneer ouders vaker modelgedrag voordoen kunnen kinderen dit beter

observeren, imiteren en internaliseren. Het vaker modellen van een vijandige attributiestijl in het dagelijks leven door ouders zou kunnen zorgen voor een hogere mate van vijandige attributiestijl van het kind, waardoor er een grotere samenhang is tussen de attributiestijl van ouder en kind. De tweede hypothese die centraal staat tijdens dit onderzoek is dat het vaker bespreken van sociale situaties in het dagelijks leven met hun kind (frequentie modelgedrag) zorgt voor een grotere samenhang tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind.

Het huidige onderzoek bestaat uit drie meetmomenten: (1) voormeting, (2) modeling door ouder en (3) nameting. Tijdens de voor- en nameting wordt de vijandige attributiestijl van het kind gemeten. Dit wordt gedaan door aan het kind te vragen een attributie te maken over vier ambigue situaties. Door de verschillen tussen de voor- en nameting te bepalen wordt de richting en grootte van het effect door modeling bepaald. Om modeling van attributies door ouders te meten wordt aan de ouder gevraagd het kind voor te lezen uit een prentenboek, waarin ambigue situaties zijn geïllustreerd. Om de mate van vijandig modelgedrag te bepalen wordt gekeken bij hoeveel van deze situaties de ouder een vijandige attributie maakt. Er wordt verwacht dat bij ouders die vaker een vijandige attributie maken, de vijandige attributiestijl van het kind significant zal verhogen. Voor het bepalen van de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind wordt voor de attributiestijl van het kind de voormeting gebruikt. De vijandige attributiestijl van het kind is dan nog niet beïnvloed door het modellen en geeft de vijandige attributiestijl van het kind het beste weer. Om de attributiestijl van de ouder te meten wordt er aan de ouder gevraagd een attributie te maken over vier ambigue situaties, dezelfde situaties als bij het kind. Door middel van een vragenlijst wordt gevraagd naar hoe vaak ouders sociale situaties met hun kind bespreken. Er wordt verwacht dat er samenhang is en dat deze groter is bij een hogere frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven.

Methode

Deelnemers

In totaal hebben 109 ouders met hun kind aan het onderzoek deelgenomen. Er hebben 57 jongens en 52 meisjes deelgenomen aan het onderzoek. Van alle deelnemende kinderen zaten 0,9% nog niet op de basisschool, 55% zaten in groep 1, 36,7% in groep 2 en 7,3% in groep 3. De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 5.42 jaar ($SD= 0.76$ jaar, $range = 4.08 - 7.92$ jaar). Bij de ouders hebben er 18 vaders en 91 moeders deelgenomen aan het onderzoek. De gemiddelde leeftijd van de ouders was 37.5 jaar ($SD= 4.42$ jaar, $range = 27.83 - 46.58$ jaar). De meeste ouders waren van Nederlandse (95,4%) afkomst. Andere ouders hadden een

Surinaamse (0,9%), Braziliaanse (0,9%) afkomst of kwamen uit andere EU landen (2,8%). Het opleidingsniveau varieerde, voorbereidend lager of middelbaar beroepsonderwijs (5,5%), voorbereidend wetenschappelijk of hoger onderwijs (2,8%), lager of middelbaar beroepsonderwijs (34,9%), hoger beroepsonderwijs of universiteit (55,0%) of was niet ingevuld (1,8%).

De deelnemers in het onderzoek zijn kinderen van vier tot zeven jaar samen met één ouder. Om aan contactgegevens van ouders te komen is er geworven via basisscholen. De meeste deelnemers zijn geworven door op het schoolplein ouders aan te spreken om de contactgegevens te noteren. Ook is er geworven via social media, verenigingen en de kerkgemeenschap. Hierbij zijn flyers gepost of zijn mensen direct aangesproken. In totaal zijn er 224 contactgegevens genoteerd. Vervolgens is er contact opgenomen met de ouders en zijn ze geïnformeerd over het verloop van het onderzoek. Drieëndertig procent van de ouders waren niet bereikbaar. Van de ouders die wel bereikbaar waren besloot 18,3% niet deel te nemen aan het onderzoek na meer informatie gehoord te hebben. Bijna de helft (48,7%) van de bereikte ouders heeft uiteindelijk deelgenomen aan het onderzoek. Vooraf aan de deelname werd een toestemmingsverklaring getekend.

Instrumenten

Prentenboek met ambigue situaties. Om de attributiestijl van het kind en het modelgedrag van ouders te meten werd er tijdens het onderzoek gebruik gemaakt van een prentenboek. Tijdens alle meetmomenten werd er gebruik gemaakt van hetzelfde prentenboek om te voorkomen dat testresultaten beïnvloed werden door verandering van situaties die het kind te zien kreeg. In dit prentenboek werden vier verschillende ambigue situaties geïllustreerd door twee platen. Telkens werd er op de eerste plaat de situatie geschetst en op de tweede plaat veroorzaakt de protagonist een negatieve uitkomst voor één kind (antagonist). Het is niet duidelijk uit de platen op te merken wat de bedoeling was van de protagonist om deze negatieve uitkomst te veroorzaken. Om deze platen zo neutraal mogelijk te maken hebben alle kinderen neutrale gezichtsuitdrukkingen. Alle platen gaan over sociale situaties op school. Het eerste verhaal gaat over twee kinderen op een klimrek waarbij de protagonist op de hand van de antagonist gaat staan. Het tweede verhaal gaat over snoep uitdelen waarbij de protagonist de antagonist overslaat. Het derde verhaal gaat over het bouwen van een toren en hierbij gooit de protagonist de toren om. Het laatste verhaal gaat over kinderen die tekenen in de klas waarbij de protagonist de stoel bezet houdt. Er waren twee varianten van het boek

ontwikkeld, één voor meisjes en één voor jongens. In het boek voor meisjes is in alle situaties de protagonist een meisje en in het boek voor jongens de protagonist een jongen.

Mate van vijandige attributiestijl van het kind. Om de mate van een vijandige attributiestijl van het kind te meten werd gebruik gemaakt van het prentenboek met ambigue situaties. Eerst schetst de onderzoeker de situatie “Kijk, één jongen deelt snoep uit. En deze jongen heeft als enige geen snoepje gekregen”. Vervolgens werd aan het kind gevraagd welke bedoeling de protagonist had binnen de situatie: “Waarom doet hij dat?”. De attributie die het kind maakte werd gecodeerd aan de hand van een codeerschema. Per situatie werd het antwoord van het kind gecodeerd binnen vijf categorieën: goedaardig, vijandig, ambigu, geen attributie en geen antwoord. Het antwoord werd als ‘goedaardig’ gescoord als de bedoeling van de protagonist als per ongeluk werd geïnterpreteerd, bijvoorbeeld “Omdat er niet genoeg snoepjes in het zakje zijn”. Het antwoord werd als ‘vijandig’ gescoord als de bedoeling van de protagonist als expres werd geïnterpreteerd, bijvoorbeeld “Omdat die zijn vriend niet is”. Het antwoord werd als ‘ambigu’ gescoord als het kind aangaf dat de bedoeling van de protagonist op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden, bijvoorbeeld “Omdat de snoepjes op zijn of hij vindt hem niet lief”. Het antwoord werd als ‘geen antwoord’ gescoord als er geen attributie gegeven werd, bijvoorbeeld “Omdat iedereen dat lekker vindt” of wanneer het kind geen antwoord gaf, bijvoorbeeld ‘Weet ik niet’. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid op de voormeting was voldoende, met kappa’s tussen .92 en .72. Ook op de nameting was de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voldoende, met kappa’s tussen .93 en .65.

De mate van een vijandige attributiestijl werd bepaald door hoe vaak een kind een antwoord gaf dat behoort bij de categorie ‘vijandig’. De score voor een vijandige attributiestijl kan variëren van 0: geen vijandige attributie gemaakt tot 4: altijd een vijandige attributie gemaakt bij de 4 situaties. Een hoge score betekent een hoge mate van een vijandige attributiestijl en een lage score een lage mate van vijandige attributiestijl. De Cronbach’s alfa van het codeerschema op de voormeting is laag ($\alpha = .64$) en op de nameting onvoldoende ($\alpha = .47$).

Modelgedrag ouder. Om het modelgedrag van de ouder te meten werd aan ouders gevraagd het prentenboek met ambigue situaties voor te lezen aan hun kind. Per ambigue situatie werd, op dezelfde manier als bij het bepalen van de attributiestijl van het kind, bepaald welke attributie de ouder modelde. Ook dit werd gedaan aan de hand van hetzelfde codeerschema. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor het modelmoment waren

voldoende, met kappa's tussen .92 en .75, behalve bij het verhaal over tekenen ($\kappa = .58$) die is net onvoldoende.

De score voor de mate van het modellen van een vijandige attributiestijl werd op dezelfde manier bepaald als de mate van een vijandige attributiestijl van het kind. De score voor een vijandige attributiestijl kan variëren van 0: geen vijandige attributie gemaakt tot 4: altijd een vijandige attributie gemaakt bij de 4 situaties. Een hoge score betekent een hoge mate van een vijandige attributiestijl en een lage score een lage mate van vijandige attributiestijl. De Cronbach's alpha van het codeerschema voor modelgedrag van de ouder is voldoende ($\alpha = .56$).

Mate van vijandige attributiestijl van ouder. Om de mate van een vijandige attributiestijl van de ouder te meten werd er gebruik gemaakt van een korte vragenlijst over de situaties uit het prentenboek. Na het voorlezen van het prentenboek aan het kind werd er per verhaal aan de ouder gevraagd wat de bedoeling was van de protagonist in het verhaal. Ouders konden hun eigen antwoord invullen. Het antwoord werd op dezelfde manier gecodeerd als bij het coderen om de attributie van het kind te bepalen. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid voor de mate van vijandige attributiestijl van ouder was voldoende, met kappa's die varieerde tussen .78 en .91.

De mate van een vijandige attributiestijl werd op dezelfde manier bepaald als bij de vijandige attributiestijl van het kind. Dit werd gedaan door te bepalen hoe vaak een ouder een antwoord geeft dat behoort bij de categorie 'vijandig'. De Cronbach's alpha van het voor modelgedrag van de ouder was voldoende ($\alpha = .52$).

Frequentie van modelgedrag. Om de frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven te bepalen werd aan ouders de vraag gesteld: "Hoe vaak bespreekt u situaties zoals in het prentenboek met uw kind? Het gaat hier dus om situaties waarin een ander kind iets doet dat voor uw kind vervelend is." De score werd bepaald aan de hand van het antwoord dat de ouder gaf. De ouders konden kiezen uit: nooit, minder dan 1 keer per week, ongeveer 1 keer per week, meerdere keren per week of dagelijks. De score voor de frequentie kan variëren van 0: nooit tot 4: dagelijks bespreken van sociale situaties die een negatieve uitkomst hebben.

Demografische vragenlijst. Om de demografische gegevens in kaart te brengen is er een digitale vragenlijst gebruikt. Hierin werden ouders naar geslacht, leeftijd, afkomst en opleidingsniveau gevraagd.

Procedure

Het onderzoek bestond uit een huisbezoek van ongeveer drie kwartier. Binnen het huisbezoek waren er drie meetmomenten (1) voormeting, (2) modeling en (3) nameting. Alle meetmomenten werden op camera opgenomen. Om te voorkomen dat de onderzoeksresultaten beïnvloed werden vond de voor- en nameting van het onderzoek plaats in een andere ruimte dan waar familieleden zaten.

Bij de voormeting werd eerst uitleg gegeven aan het kind over de procedure. Aan de ouder werd gevraagd te beginnen met het invullen van de vragenlijst in een andere ruimte. Vervolgens werd er gestart met de meting door de onderzoeker. Na het lezen van het prentenboek met ambigue situaties werd de ouder weer terug in de ruimte geroepen.

Tijdens het modelmoment werd de ouder gevraagd het kind uit het prentenboek met ambigue situaties voor te lezen. Hierbij werd de ouder vooraf geïnstrueerd dat het om 4 verschillende verhaaltjes ging en er geen tekst bij hoort. Ouders kregen de instructie het prentenboek voor te lezen zoals ze dat normaal doen. Na de instructie verliet de onderzoeker de ruimte en werd teruggeroepen wanneer het verhaal voorgelezen was.

Bij de nameting werd de ouder weer verzocht om naar de andere ruimte te gaan en verder te gaan met het invullen van de vragenlijst. Aan het kind werd verteld dat er nog een keer naar het prentenboek gekeken werd. Daarna werd in kader van een ander onderzoek door de onderzoeker nog een andere, op zichzelf staande, meting uitgevoerd.

Wanneer het hele onderzoek afgenomen was werd aan de ouder verteld waarover het onderzoek precies ging. Kinderen kregen een klein cadeautje als beloning.

Analyses

Eerst werden er vooranalyses uitgevoerd om te bepalen welke deelnemers meegenomen werden tijdens de rest van de analyses. De eerste hypothese, dat modeling van een vijandige attributiestijl door ouders leidt tot het ontwikkelen van een hogere mate van vijandige attributiestijl bij het kind, werd getoetst met een analyse van variantie (ANOVA) voor herhaalde metingen. Eerst werd getoetst of de vijandige attributiestijl van het kind op de voormeting verschilde van de nameting. Daarna werd opnieuw de ANOVA voor herhaalde metingen uitgevoerd waarbij modeling door ouders als moderator werd meegenomen.

De tweede hypothese, dat een hogere frequentie van modelgedrag zorgt voor een grotere samenhang tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind, werd getoetst met een hiërarchische multipele regressie. Eerst werd getoetst of er een samenhang was tussen de vijandige attributiestijl van de ouder en het kind. Vervolgens werd de frequentie van modelgedrag als moderator toegevoegd om te toetsen of dit effect had op de samenhang. Om de vijandige attributiestijl van het kind in het dagelijks leven te bepalen werd gebruik gemaakt van de score op de voormeting. De vijandige attributiestijl van het kind was dan nog niet beïnvloed door het modellen en dit geeft de vijandige attributiestijl van het kind het beste weer.

Resultaten

Vooranalyses. Een aantal deelnemers voldeed niet aan de vooraf opgestelde selectiecriteria. Tijdens alle hoofdanalyses zijn de data van een aantal kinderen niet meegenomen die buiten de leeftijdsrange van vier tot zeven jaar vielen ($N=3$), buiten de groepsrange van 1 t/m 3 vielen ($N=1$) of door het ontbreken van data van het kind ($N=2$). Tijdens de hoofdanalyses om te toetsen of modeling invloed heeft op de mate van een vijandige attributiestijl werden data niet meegenomen door ontbrekende modeling scores ($N=2$). Om te toetsen of frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven van invloed is werden de data niet meegenomen door ontbrekende scores op de vijandige attributiestijl van ouders ($N=2$).

Uiteindelijk zijn de data van 103 ouders met hun kind meegenomen tijdens alle hoofdanalyses. Data van 54 jongens en 49 meisjes zijn meegenomen tijdens de analyses. De gemiddelde leeftijd van de deelnemende kinderen was 5.36 jaar ($SD = 0.69$ jaar, $range = 4.08 - 6.91$ jaar).

Hoofdanalyses. Om de eerste hypothese, of modeling invloed heeft op de mate van vijandige attributiestijl bij het kind, te toetsen is er een ANOVA voor herhaalde metingen uitgevoerd met moderator. Eerst werd gekeken naar het hoofdeffect. Hiermee werd getoetst of de score voor een vijandige attributiestijl van het kind op de voor- en nameting verschilden. Voor deze analyses is er voldaan aan de assumptie voor normaliteit en waren er geen uitschieters in de data.

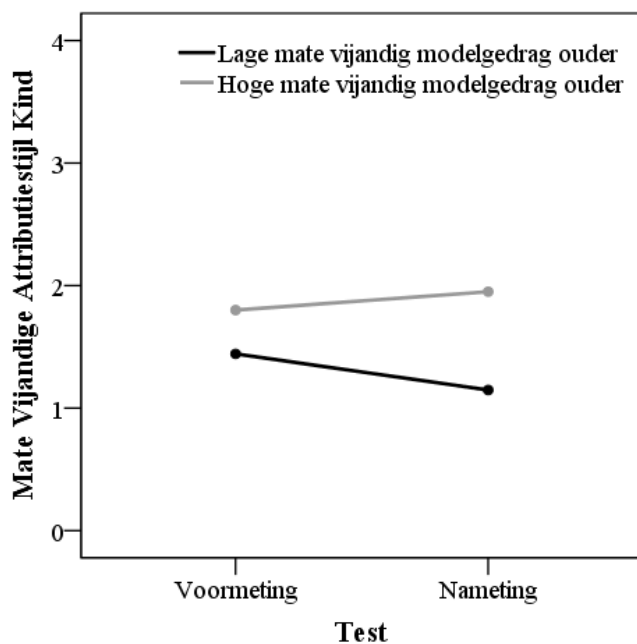
Tabel 1

Beschrijvende Statistieken en Correlaties van Vijandige attributiestijl Kind, Modelgedrag Ouders en Vijandige Attributiestijl van Ouder.

	n	M	SD	range	r			
					1	2	3	4
Attributie Kind								
1. Voormeting	103	1.61	1.13	0-4	-	.633**	.247*	.253*
2. Nameting	103	1.48	1.14	0-4		-	.461**	.412**
3. Modelgedrag ouder	101	1.24	1.12	0-4			-	.421**
4. Attributiestijl ouder	101	1.54	1.16	0-4				-

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$

Uit de ANOVA voor herhaalde metingen blijkt dat er geen verschil is tussen de voor- en de nameting van de vijandige attributiestijl van het kind $F(1,102) = 2.02, p = .158, \eta^2 = .02$, zie tabel 1. Dit betekent dat gemiddeld gezien de voor- en nameting niet van elkaar verschillen. Om te toetsen of het modelgedrag van ouders invloed had op de vijandige attributiestijl van het kind werd het modelgedrag meegenomen als moderator. Er blijkt sprake te zijn van een moderatie effect $F(1,100) = 6.88, p = .010, \eta^2 = .07$.

Figuur 1. Effect van Mate van Vijandig Modelgedrag door Ouders op de Mate van de Vijandige Attributiestijl van het Kind tijdens een Median Split.

Er is vervolgens een analyse gedaan waarbij de mate van vijandig modellen in twee groepen is verdeeld om te kijken hoe het modelgedrag de mate van een vijandige attributie beïnvloedt. Het modellen van een hoge mate van een vijandige attributiestijl is een score boven de mediaan en het modellen van een lage mate van een vijandige attributiestijl is een score onder of gelijk aan de mediaan. Per groep is er een gepaarde t-test uitgevoerd om te toetsen of er een verschil is tussen de voor- en nameting. Uit de gepaarde t-tests blijkt dat er bij een lage mate van vijandig modelgedrag van ouder een afname is tussen de voormeting ($M=1.44$, $SD=1.05$) en nameting ($M=1.14$, $SD=1.06$), $t(60) = 2,92$, $p = .025$, $d = .28$. Als er een hoge mate van vijandig modelgedrag gebruikt werd is er geen verschil tussen de voormeting ($M=1.80$, $SD=1.18$) en nameting ($M=1.95$, $SD=1.08$), $t(39) = -1.1$, $p = .279$, $d = .13$. Kortom, de hypothese wordt deels bevestigd. Alleen een lage mate van vijandige attributiestijl heeft invloed op de vijandige attributiestijl van het kind een hoge mate van vijandige attributiestijl heeft geen invloed.

Om de tweede hypothese te toetsen, of frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven van invloed kan zijn op de samenhang tussen de attributiestijl van ouder en kind, is een multiële regressieanalyse uitgevoerd. Voor de attributiestijl van het kind is tijdens deze analyse alleen de voormeting van de vijandige attributiestijl van het kind meegenomen. Voor deze analyse werd aan de assumpties multicollineariteit, homoscedastiteit en normaliteit voldaan.

Tabel 2

Multipele Regressie (N=101) van de Vijandige Attributiestijl van Ouders (HAB ouder) en de Frequentie van het Bespreken van Sociale Situaties (Frequentie) die de Vijandige Attributiestijl van het Kind Voorspellen.

	β	R^2	F	ΔR^2	ΔF
Model 1		.064	6.797*		
HAB ouder	.253*				
Model 2		.066	3.460*	.002	.180
HAB ouder	.248*				
Frequentie	.042				
Model 3		.067	2.308	.001	.069
HAB ouder	.247*				
Frequentie	.038				
HAB ouder x Frequentie	-.026				

Noot. * $p < .05$

Uit de multipele regressie blijkt dat de vijandige attributiestijl van ouders voorspeller is van de vijandige attributiestijl van het kind op de voormeting $\beta = .253$, $t(1, 99) = 2.6$, $p = .011$, zie tabel 2, model 1. Daarnaast blijkt dat de frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven (model 2) niet de vijandige attributiestijl van het kind voorspelt $\beta = .042$, $t(1, 98) = 0.4$, $p = .673$. Ook de interactiecombinatie van de frequentie van situatie bespreken en vijandige attributiestijl van ouders (model 3) voorspelt niet de vijandige attributiestijl van het kind $\beta = -.3$, $t(1, 97) = -.26$, $p = .793$. Kortom de hypothese wordt niet bevestigd. Hoewel er wel een samenhang is gevonden tussen de attributiestijl van ouder en kind, is er geen invloed gevonden van de frequentie van modelgedrag op deze samenhang.

Tot slot zijn er drie verschillende controle analyses uitgevoerd. Als eerst is gecontroleerd voor sekse van de ouder, waarbij de data van vaders niet zijn meegenomen tijdens de analyses. Als tweede zijn tijdens de analyses de data van de kinderen niet meegenomen die meer dan drie keer op de voor- en nameting "Ik weet niet" hadden geantwoord. Als derde zijn de data van de kinderen die psychologische hulp krijgen niet meegenomen tijdens de analyses. Uit de controleanalyses blijkt dat de resultaten door geen van de factoren beïnvloed werden.

Discussie

In dit onderzoek werd getoetst of vijandig modelgedrag door ouders invloed heeft op de vijandige attributiestijl van het kind. Er blijkt dat vijandig modelgedrag door ouders effect heeft op de vijandige attributiestijl van het kind. Wanneer ouders vaak vijandig modelgedrag vertonen zorgt dit niet voor een toename in mate van een vijandige attributiestijl van het kind, maar het weinig vertonen van vijandig modelgedrag blijkt voor een afname in mate van een vijandige attributiestijl te zorgen. De hypothese dat het vijandig modelgedrag zorgt voor een verandering in mate van een vijandige attributiestijl wordt deels bevestigd.

Om te kijken of modelgedrag effect heeft in het dagelijks leven werd er getoetst of de frequentie van het modelgedrag invloed heeft op de samenhang tussen de vijandige attributiestijl van ouders en dat van het kind. Uit de analyses blijkt dat de vijandige attributiestijl van ouders de vijandige attributiestijl van het kind voorspelt, maar dat de frequentie van het modelgedrag hier geen invloed op heeft. De hypothese dat frequentie van modeling invloed heeft op de samenhang wordt niet bevestigd. Dit duidt erop dat er geen generalisatie is van het effect van modeling in het dagelijks leven.

Er zijn twee opvallende bevindingen gedaan tijdens dit onderzoek. De eerste opvallende bevinding is dat het vaak vertonen van vijandig modelgedrag niet zorgt voor een toename van de vijandige attributiestijl van kinderen. Deze bevinding lijkt tegenstrijdig met de beschreven literatuur. De sociale leertheorie stelt immers dat kinderen leren door imitatie (Bandura, 1977). Hierdoor zou vijandig modelgedrag moeten leiden tot een toename in mate van een vijandige attributiestijl bij het kind. Dit effect wordt niet gevonden. Een verklaring kan mogelijk gevonden worden in het model van Dodge (2006). Hij stelt dat ieder mens met een vijandige attributiestijl geboren wordt en deze vijandigheid op jonge leeftijd af leert. Op basis van dit model zou je kunnen stellen dat kinderen op jonge leeftijd meer gevoelig zijn om vijandige attributiestijl af te leren dan het aan te leren. Dit komt overeen met de bevinding van dit onderzoek, waaruit blijkt dat weinig vijandig modelgedrag zorgt voor een afname van de vijandige attributiestijl. Dit betekent echter niet dat deze resultaten ook gevonden worden bij oudere kinderen, 7 tot 12 jarigen. Wanneer zij op die leeftijd al wel de ontwikkeling hebben doorgemaakt kan het effect van modeling anders zijn. Er zal in toekomstig onderzoek dan ook gekeken kunnen worden of de gevonden effecten ook bij een oudere leeftijdscategorie opgaan.

De tweede opvallende bevinding is dat frequentie van modelgedrag in het dagelijks leven er niet voor zorgt dat de vijandige attributiestijl van ouder en kind meer overeenkomen, terwijl er een factor in het dagelijks leven moet zijn die deze samenhang veroorzaakt. Uit dit onderzoek kan niet geconcludeerd worden dat modeling de factor is die voor de samenhang zorgt, maar er kan wel geconcludeerd worden dat modeling effect heeft op de vijandige attributiestijl. Om de frequentie van modelgedrag te bepalen moesten ouders aangeven hoe vaak ze gesprekken hebben over sociale situaties met hun kind. Dat er in het dagelijks leven geen effect van modeling wordt gevonden kan komen doordat niet zeker is of ouders gemodeld hebben tijdens deze gespreksmomenten. In toekomstig onderzoek zou het effect van modeling in het dagelijks leven onderzocht kunnen worden waarbij de frequentie van modelgedrag op een andere manier gemeten wordt.

Het onderzoek kent ook een paar limitaties. Eén limitatie is dat er tijdens dit onderzoek gekozen is om de vijandige attributiestijl van de ouder na het modelmoment te meten. Dit had als voordeel dat ouders zo spontaan mogelijk zouden reageren op de verschillende situaties die aangeboden werden tijdens het modelmoment, maar had als nadeel dat op deze manier de antwoorden voor het meten van de vijandige attributiestijl van ouders beïnvloedt kunnen zijn door wat er tijdens het modelmoment besproken is. De gemeten attributiestijl van ouders komt waarschijnlijk niet geheel overeen met de attributiestijl van ouders in het dagelijks leven. Dit heeft als gevolg dat er op basis van dit onderzoek alleen conclusies getrokken kunnen worden voor de vijandige attributiestijl van ouders na een modelmoment. Om conclusies te kunnen trekken over de vijandige attributiestijl van ouders in het dagelijks leven zal nieuw onderzoek gedaan moeten worden. Het zou interessant zijn om te kijken in hoeverre de vijandige attributiestijl na het modellen overeenkomt met de vijandige attributiestijl van ouders in het dagelijks leven. Bij vervolgonderzoek zou gebruik gemaakt kunnen worden van ander materiaal bij het vaststellen van de vijandige attributiestijl van ouders dan het materiaal dat gebruikt wordt tijdens het modelmoment.

Een andere limitatie van dit onderzoek is dat er gekeken is binnen één context, namelijk voorlezen. Hierdoor kunnen nog geen conclusies getrokken worden over de invloed van modeling binnen andere contexten. Het is interessant om te kijken of de samenhang tussen het modelgedrag van ouders en de vijandige attributiestijl per context verandert. Misschien zijn ouders tijdens het voorlezen meer bewust van de ouderfunctie en letten ze daardoor op wat ze modellen, terwijl als zich spontaan een situatie voordoet ze wel meer handelen naar hun vijandige attributiestijl.

Het huidige onderzoek heeft een aantal sterke punten. Het eerste sterke punt is dat, voor zover er gevonden is, het enige onderzoek is naar het effect van modeling van een vijandige attributiestijl door middel van observaties. Andere onderzoeken keken alleen naar de samenhang tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind (MacBrayer et al., 2003; Healy et al., 2015; Nelson et al., 1996; Halligan et al., 2007) of deden onderzoek naar het effect van modeling op responsgeneratie (Barrett, Rapee, Dadds en Ryan, 1996). Door gebruik te maken van directe observaties, om te kijken naar het effect van modeling is er een eerste stap gezet. Wij weten nu dat modeling effect heeft op de vijandige attributiestijl van het kind en mogelijk een verklaring kan zijn voor de samenhang tussen de vijandige attributiestijl tussen ouder en kind. Echter is nog niet duidelijk hoe dit verband precies in elkaar zit. Er kan een onderliggende factor zijn die samenhangt met modeling en zorgt voor het effect dat gevonden is. In toekomstig onderzoek zou daarom dan ook de volgende stap gezet kunnen worden door gebruik te maken van een experimenteel design.

Het tweede sterke punt is dat dit onderzoek concrete handvatten kan geven voor toekomstige interventies. Dit komt doordat er tijdens dit onderzoek gericht is op de invloed van ouders op de sociale cognitie van het jonge kind. Uit onderzoek blijkt dat ouders zich vaak incompetent voelen over de opvoeding (Bot et al., 2013) en niet weten wat ze moeten doen in verschillende opvoedsituaties (Zeijs, Crone, Wiefferink, Keuzenkamp en Reijneveld, 2005). Ouders hebben intensiever contact met hun kind wanneer ze jong zijn (4 tot 7 jaar) dan wanneer ze ouder zijn (7 tot 12 jaar). Uit voorgaand onderzoek is gebleken dat er bij oudere kinderen een samenhang kan zijn tussen de vijandige attributiestijl van ouder en kind (Mackinnon-Lewis, Lamb, Hattie en Baradaran, 2001; MacBrayer, Milich, en Hundley, 2003) en dat modeling van invloed is op de responsgeneratie (Barrett, Rapee, Dadds en Ryan, 1996; Miller, Miller, Trampush, McKay, Newcorn & Halperin, 2006). Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat deze samenhang ook op jonge leeftijd aanwezig kan zijn en dat modeling op jonge leeftijd effect heeft. Daarnaast is uit dit onderzoek gebleken dat veel vijandig modelgedrag van ouders geen effect heeft op de vijandige attributiestijl van het kind, maar dat ouders met weinig vijandig modelgedrag de vijandige attributiestijl van het kind kunnen verminderen. Op basis van deze resultaten kunnen interventies ontwikkeld worden om ouders van jonge kinderen meer handvatten te geven tijdens de opvoeding om de vijandige attributiestijl van het kind te verminderen. De interventies zullen gericht moeten zijn op het verminderen van vijandig modelgedrag door ouders.

Samengevat blijkt uit dit onderzoek dat de mate van vijandig modelgedrag door ouders invloed heeft op de vijandige attributiestijl van het kind. Hiermee geeft het onderzoek handvatten voor vervolgonderzoek en is er ook een belangrijk begin gemaakt met onderzoek doen naar het effect van modeling op de vijandige attributiestijl van het kind. Deze resultaten bieden handvatten voor het ontwikkelen van interventies om de vijandige attributiestijl te verminderen en daarmee ook het agressieve gedrag.

Literatuur

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New York: General Learning Presspunt
- Barrett, P. M., Rapee, R. M., Dadds, M. M., & Ryan, S. M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 187-203.
- Bot, S., Roos, S. de, Sadiraj, K., Keuzenkamp, S., Broek, A. van den, & Kleijnen, E. (2013). *Terecht in de jeugdzorg: voorspellers van kind- en opvoedproblematiek en jeugdzorggebruik*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dodge, K. A. (2006). Translational science in action: Hostile attributional style and the development of aggressive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 18, 791-814. doi: 10.1017/S0954579406060391
- Halligan, S. L., Cooper, P. J., Healy, S. J., & Murray, L. (2007). The attribution of hostile intent in mothers, fathers and their children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 594-604. doi: 10.1007/s10802-007-9115-6
- Healy, S. J., Murray, L., Cooper, P. J., Hughes, C., & Halligan, S. L. (2015). A longitudinal investigation of maternal influences on the development of child hostile attributions and aggression. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44, 80-92. doi: 10.1080/15374416.2013.850698
- MacBrayer, E. K., Milich, R., & Hundley, M. (2003). Attributional biases in aggressive children and their mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, 112, 698-708. doi: 10.1037/0021-843X.112.4.698
- MacKinnon-Lewis, C., Lamb, M. E., Hattie, J., & Baradaran, P. (2001). A longitudinal examination of the associations between mothers' and sons' attributions and their aggression. *Development and Psychopathology*, 13, 69-81.
- Orobio de Castro, B. O., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: A meta-analysis. *Child development*, 73, 916-934. doi: 10.1111/1467-8624.00447

Nelson, D. A., Mitchell, C., & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: A study of children and their parents. *Journal Abnormal Child Psychology*, *36*, 793-806. doi: 10.1007/s10802-007-9211-7

Ploeg, J. van der (2014) Agressie: definitie en prevalentie. In Ploeg, J. van der, *Agressie bij kinderen* (pp. 1-7). Bohn Stafleu van Loghum.

Zeijl, E., Crone, M., Wiefferink, K., Keuzenkamp, S., & Reijneveld, M. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.